

O EVALUARE EMPIRICĂ A IMPACTULUI INTEGRĂRII ASUPRA ECONOMIEI ROMÂNEŞTI

Dr. Daniela GROZEA-HELMENSTEIN

INTRODUCERE

În perioada de tranziție a avut loc o reorientare masivă a comerțului exterior românesc, aproape exclusiv, spre țările industriale dezvoltate. Cea mai mare parte a acestei reorientări a fost absorbită de UE. Totuși, deși UE ocupă un loc extrem de important în comerțul exterior al României, aceasta are o pondere nesemnificativă în comerțul UE. Ponderea României în exporturile UE a crescut de la 0,06% în 1989 la 0,25% în 1995, însă ea rămâne în continuare redusă. În importurile UE dimpotrivă, ponderea sa a scăzut brusc de la 0,24% în 1989 la 0,13% în 1990 și 0,12% în 1992, crescând din nou la 0,25% în 1994 (graficul nr. 1).

Datorită faptului că economia socialistă nu a reușit să asigure consumatorilor multe produse care există în economiile de piață, eliminarea barierelor comerciale, începând din 1990, a dus la crearea rapidă de noi piețe pentru firmele din Europa de Vest. În timp ce efectele imediate asupra unor sectoare expuse competiției, datorată creșterii volumului importului, au fost negative, ceea ce s-a reflectat în reducerea

drastică a producției și a exporturilor, pe termen mediu și lung, efectele pot fi pozitive.

După reducerea cu 56,4% a exporturilor României spre UE în perioada 1990-1992, perioada următoare intrării în vigoare a Acordului interimar cu UE (1 mai 1993) s-a caracterizat prin dublarea exporturilor românești spre UE. La acest rezultat au contribuit deopotrivă, alături de concesiile oferite de UE și liberalizarea moderată a fluxurilor comerciale, asociată cu Acordul interimar și factori precum: devaluarea substanțială reală a leului, orientarea spre piețele vest-europene pentru a substitui pierderea piețelor CAER ca și creșterea cererii de import a Germaniei ca urmare a unificării. Oricare a fost ponderea acestor factori în influența creșterea exporturilor românești, aceasta evidențiază capacitatea exportatorilor români de a găsi noi nișe pe piețele vest-europene. La nivel macroeconomic creșterea substanțială a exportului a fost principalul motor al creșterii economice în anii 1993-1995.

1. IMPACTUL ASUPRA CREȘTERII PRODUCTIVITĂȚII ȘI CREȘTERII ECONOMICE

Economiile naționale sunt integrate într-un sistem global ce generează interdependențe între țări. În acest sistem fiecare țară depinde de oferta de bunuri de consum, produse intermediare și bunuri de capital de la partenerii săi comerciali și se bazează pe aceștia pentru a avea o piață de desfăcere pentru produsele sale. Aceste

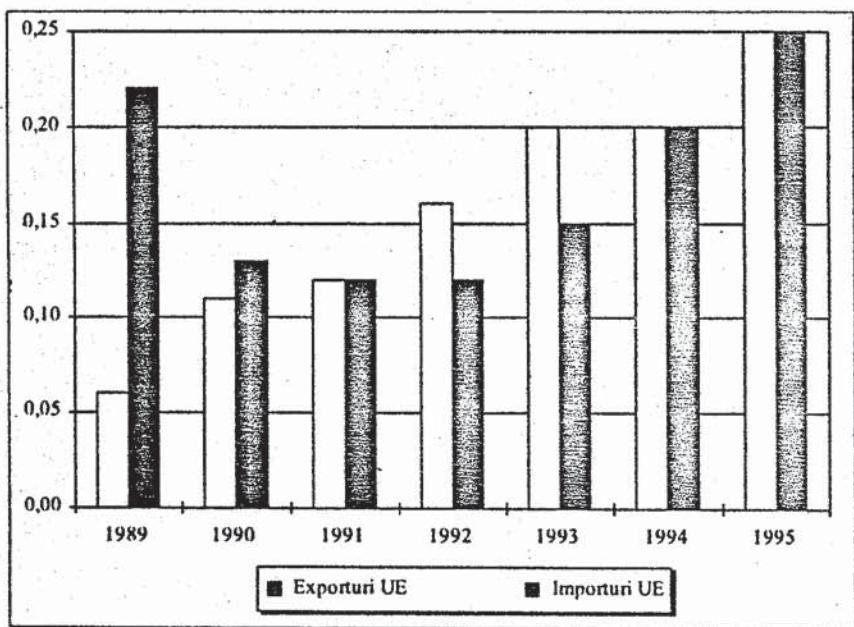
țări depind una de alta și în ceea ce privește transferul de cunoștințe și tehnologie. Ele învăță una de la alta fabricarea diverselor produse, ca și diverse modele de organizare, marketing și design al produselor. Aceste trăsături afectează bunăstarea lor și creează interdependențe între ratele lor de creștere economică.

O țară poate să mărească productivitatea totală a factorilor săi de producție, și prin aceasta produsul său intern brut, prin investiții în cercetare-dezvoltare. Însă ea poate să mărească productivitatea și PIB și prin relațiile ei comerciale cu alte țări ce au un stoc de cunoștințe superior, rezultând din cheltuielile mai mari alocate activităților de cercetare-dezvol-

tare. Simulările întreprinse de Bayoumi, Coe și Helpman¹ cu ajutorul modelului FMI MULTIMOD au demonstrat importanța transferului de cercetare-dezvoltare între țările industriale dezvoltate prin legăturile comerciale dintre ele, ca și între acestea și țările în curs de dezvoltare pentru stimularea creșterii economice și dezvoltării lor.

Graficul nr. 1

Ponderea României în exporturile și importurile UE

Sursa: ONU (1996), calcule proprii.

Simulările acestor autori au arătat, totodată, că legătura dintre cercetare-dezvoltare și investițiile de capital este importantă. În timp ce cercetarea-dezvoltarea are un efect direct asupra productivității și implicit asupra PIB, aproximativ un sfert din creșterea PIB rezultă din in-

vestițiile de capital. Astfel, conform acestor simulări, dacă toate țările industriale dezvoltate și-ar mări investițiile lor în cercetare-dezvoltare cu o jumătate din 1% din PIB, produsul lor intern brut ar crește după 80 de ani cu aproximativ 20%, iar PIB-ul țărilor în curs de dezvoltare ar

¹ Bayoumi T., Coe D. T., and Helpman E. - R & D Spillovers and Global Growth, CEPR Discussion Paper Series, No. 1467, 1996.

crește cu aproape 15%. Deci, din această simulare rezultă clar că nu numai țările industriale dezvoltate obțin avantaje datorită investițiilor lor în cercetare - dezvoltare, ci și cele în curs de dezvoltare. Aceiași autori au ajuns la concluzia că extinderea în continuare a relațiilor comerciale ale țărilor în curs de dezvoltare cu 5 puncte procentuale din PIB-ul lor ar duce la creșterea acestuia cu aproape 9% după 80 de ani. Aceasta reprezintă o indicație că extinderea relațiilor comerciale poate contribui, în mod substanțial, la creșterea economică în țările în curs de dezvoltare.

Teoriile recente privind comerțul și creșterea economică au subliniat importanța fluxului de cunoștințe incorporat în produsele ce sunt comercializate ca o cale potențială prin care poate avea loc transferul de tehnologie (Grossman și Helpman² și Romer și Rivera-Batiz³). Țările ce investesc puțin în cercetare - dezvoltare sau produc o gamă restrânsă de bunuri de consum și/sau produse intermedie pot beneficia din cercetarea - dezvoltarea ce este întreprinsă în țările industriale. Prin examinarea unui eșantion de țări industriale dezvoltate și țări în curs de dezvoltare Coe, Helpman și Hoffmaister⁴ au demonstrat că transferul de cercetare - dezvoltare dinspre țările nordice spre țările sudice poate fi important și cantitativ semnificativ.

Această observație se bazează pe studierea impactului comerțului la nivel agregat (ponderea importului) concomitent cu corelația dintre intensitatea cercetării - dezvoltării întreprinderii de partenerii comerciali și productivitatea factorilor interni de producție. Din acest studiu a

rezultat clar efectul pozitiv al comerțului cu țările dezvoltate. S-a observat, de asemenea, că, pentru produsele omogene și neîntreruptate (ca de exemplu, materii prime), potențialul privind transferul de tehnologie este mai redus decât pentru produsele diferențiate și sofisticate (echipamente și produse intermedie).

Fluxul de cunoștințe transmis prin importurile din țările partenere, avansate tehnologic, reprezintă numai una din căile prin care poate avea loc transferul de tehnologie din aceste țări spre România. O altă sursă, la fel de importantă, poate apărea ca rezultat al succeselor la export al firmelor românești în UE. Literatura economică privind performanța relativă a firmelor cu activitate de export față de cele fără activitate de export este destul de slab reprezentată. Pentru Statele Unite, Bernard și Jensen⁵ au arătat că firmele exportatoare au obținut rezultate superioare celor ne-exportatoare pentru toți indicatorii de performanță, precum: mărimea firmei, valoarea adăugată, creșterea salarilor etc. Producerea unor bunuri competitive pe plan internațional și comercializarea lor pe piața externă reprezintă un statut dificil de obținut. Aceasta arată că acele firme care au reușit să devină exportatoare au căpătat cunoștințele necesare pentru a opera pe piețe diferite față de cele interne. Aceasta prezintă o importanță deosebită pentru România și pentru țările în tranziție în general.

Investițiile străine directe reprezintă o sursă importantă de capital atât în România cât și în celelalte SECE. Pe lângă impactul lor pozitiv asupra finanțării investițiilor, acestea au capacitatea de a stimula creșterea eficienței prin introducerea unor tehnici

² Grossman G. M., and Helpman E. - *Innovation and Growth in the global Economy*, MIT Press, Cambridge, MA, 1992.

³ Rivera-Batiz L., and Romer P. - *Economic Integration and Endogenous Growth*, Quarterly Journal of Economics, 106, 1991.

⁴ Coe D. T., Helpman E., and Hoffmaister A. W., *North-South R&D Spillovers*, CEPR Discussion Paper Series, N. 1133, London, 1995.

⁵ Bernard, A. B., and Jensen J. B. - *Exporters, Jobs, and Wages in US Manufacturing: 1976 - 1987*, Brookings Papers on Economic Activity, Microeconomics, 1995.

avansate în producție. De asemenea, investițiile directe aduc inovații organizaționale în firmele respective. Ca rezultat, se poate presupune că acele firme ce participă la crearea de societăți mixte au performanțe superioare față de firmele similare.

Gradul de difuzie a tehniciilor utilizate de filialele multinnaționale depinde de capacitatea de absorbție a întreprinderilor autohtone, respectiv de dotarea cu resursele necesare pentru a facilita absorbția. Astfel, diverse informații se vor difuza într-un grad diferit și cu o viteză diferită. În particular, inovațiile deosebite relevante pentru producția anumitor bunuri necesită noi investiții în ceea ce privește cunoștințele lucrătorilor și echipamentele. De aceea, aceste tehnici speciale se răspândesc într-un grad mai redus decât

know-how-ul generic care se poate implementa cu resursele existente în diferite tipuri de activități de producție. De asemenea, firmele multinnaționale pot limita difuzia informațiilor tehnice relevante pentru industria respectivă către firmele domestice competitive pentru a-și putea menține ponderea pe piață. Pe de altă parte, aceste filiale ale firmelor multinnaționale pot fi interesate în a facilita difuzia cunoștințelor manageriale și de producție către furnizorii interni de produse și servicii intermediare de la care acestea se aprovizionează, pentru a stimula creșterea calității și eficienței produselor și serviciilor oferite de acestea. În acest fel, efectele de difuzie a cunoștințelor se pot materializa nu numai în cadrul industriilor respective dar și în restul economiei.

2. IMPACTUL ASUPRA PIETEI FORȚEI DE MUNCĂ

Cu excepția Germaniei de Est care reprezintă un caz special datorită subvențiilor masive din Germania de Vest, impactul comerțului și al investițiilor străine directe asupra pieței forței de muncă a fost studiat destul de puțin (Krueger și Pischke⁶ și Bird et al.⁷).

Studiile întreprinse au relevat că structura salariilor și a angajaților este foarte importantă pentru creșterea și dezvoltarea firmelor respective. Datorită modificărilor survenite în reglementările privind piața muncii, avantajele obținute ca urmare a educației, priceperii și experienței se pot schimba considerabil. În Germania de Est, avantajele asociate cu educația formală au crescut, însă cele aso-

ciate cu experiența au rămas neschimbate (Bird et al.⁸). Modificările în distribuția veniturilor personale, ca și influența acestora asupra sistemului de asigurări sociale sunt principalele consecințe ale schimbărilor în structura salariilor. Dar în afara acestora, apar efecte de stimulare a formării profesionale, ca și creșterea mobilității. Teoriile de selecție alcătuiesc (Borjas⁹) arată că structura capitalului uman al emigranților reacționează puternic la diferențele între posibilitățile de câștig ale țării de origine și ale țării primitoare, ceea ce prezintă importanță pentru capitalul uman al populației din țările de origine.

Cercetarea asupra migrației, comerțului și investițiilor directe de capital s-au

⁶ Krueger, A. and Pischke J. S. - *A Comparative Analysis of East German and West German Labor Markets*, în Freeman Katz (ed.): *Differences and Changes in Wage Structures*, Chicago and London, 1995.

⁷ Bird E. J., Schwarze J. and Wagner G. - *Wage Effects of the Move Towards Free Markets in East Germany*, *Industrial and Labor Relations Review* 47, 1994.

⁸ Bird E. J., Schwarze J. and Wagner G. - *Wage Effects of the Move Towards Free Markets in East Germany*, *Industrial and Labor Relations Review* 47, 1994.

⁹ Borjas G. J. - *Self-Selection and the Earnings of Immigrants*, *American Economic Review*, 77, 1987.

concentrat recent asupra impactului în ceea ce privește ocuparea forței de muncă și structura salariilor în țările vestice (Borjas și Freeman¹⁰, Winter-Ebmer și Zweimüller¹¹). Studii aprofundate pentru țările sursă a migrației nu au fost elaborate. În cazul investițiilor străine directe, Feenstra și Hanson¹² subliniază importanța investițiilor pentru structura salariilor în USA, însă impactul asupra structurii pieței muncii în țările receptoare de investiții străine a rămas în mare măsură neexplorat.

Teoriile investițiilor directe de capital și cele ale comerțului ajung la predicii contradictorii privind salariile relative în Est. Teoria comerțului Hecksher-Ohlin prezice că liberalizarea comerțului mărește salariile relative (salariile personalului calificat/salariile personalului necalificat) în țările cu abundență de personal calificat (UE) și micșorează salariile relative în țările sărăce în personal calificat (SECE). Conform acestei teorii, liberalizarea comerțului mărește eficiența și în același timp reduce distribuția salariilor în SECE. Pe de altă parte, investițiile străine directe ca și exporturile pot fi o cale importantă de difuzie a tehnologiei și cunoștințelor, măringind în acest fel veniturile personalului cu calificare superioară în țările ECE și respectiv România și largind diferențele în distribuția veniturilor. Rezultatele observate până în prezent în America Latină nu confirmă predicija teoriei Heckscher-Ohlin a salariilor relative reduse (Robbins¹³).

Însă acest subiect poate fi diferit pentru țările ECE și România, în particular, deoarece: structura salariilor înaintea perioadei de tranziție era "înghețată" administrativ, ceea ce duce la concluzia că schimbările imediate survenite în structura salariilor nu sunt cu adevărat informative din punct de vedere al impactului investițiilor străine directe și al comerțului. De asemenea, există dubii asupra transferabilității calificării obținute înaintea tranziției la schimbările survenite în organizarea firmelor în perioada de tranziție (Halpern¹⁴) și în consecință asupra avantajelor comparative ale acestor economii. Pentru Germania de Est, Bird et al.¹⁵ demonstrează existența unor rate ridicate de perisabilitate a calificării persoanelor mai în vîrstă, observabilă în structura șomajului. De asemenea, stabilirea salariilor este diferită față de economiile vestice, deoarece guvernele au un rol mai activ în politica salarială, existând anumite măsuri (impozite ridicate) împotriva cresterii prea accentuate a veniturilor salariale. Experiența țărilor SECE arată, de asemenea, că diferențele în salarii dintre forța de muncă feminină și cea masculină ca și cele datorate industriei și mărimii firmei sunt mult mai reduse. Aceasta a fost raționalizată, în parte, prin preferințele diferite privind inegalitatea. Blanchflower și Freeman¹⁶ arată că persoanele din țări precum Ungaria sau Polonia sunt clar în favoarea unor diferențe mai reduse în venituri decât persoanele din țările vest-europene.

¹⁰ Borjas G. J., and Freeman R. - *Immigration and the Work Force*, Chicago, University of Chicago Press, 1992.

¹¹ Winter-Ebmer, R. and Zweimüller J. - *Immigration and the Earnings of Young Native Workers*, Oxford Economic Papers, 1996.

¹² Feenstra R. C., and Hanson G. H. - *Globalization, Outsourcing, and Wage Inequality*, American Economic Review, P & P, 1996.

¹³ Robbins D. J., *Trade - Trade Liberalization and Inequality in Latin America and East Asia*, Harvard University, 1996.

¹⁴ Halpern L. - *Comparative Advantage and Likely Trade Pattern of the CEECS*, CEPR Discussion Paper Series, No. 1003, 1994.

¹⁵ Bird E. J., Schwarze J. and Wagner G. - *Wage Effects of the Move Towards Free Markets in East Germany*, Industrial and Labor Relations Review 47, 1994.

¹⁶ Blanchflower D. and Freeman R. - *The Legacy of Communist Labor Relations*, NBER Working Paper, No. 4740, Boston, 1994.

Datorită dificultăților amintite mai sus, este dificil de întreprins un studiu asupra impactului pe care l-a avut liberalizarea comerțului și a investițiilor străine directe asupra forței de muncă și a distribuției veniturilor în România. De aceea, în cele ce urmează ne-am concentrat asupra impactului asupra sectoarelor industriale. Spre deosebire de celelalte țări ECE (autori precum Halpern¹⁷, Bucher et al.¹⁸ și Rosati¹⁹) demonstrează că structura pe produse a comerțului dintre țările Visegrad - UE a fost

subiectul unor schimbări minore), și similar SM sudice ale UE (Grecia, Spania și Portugalia), schimbările survenite în fluxurile comerciale dintre România și UE au avut un impact semnificativ asupra structurii, pe grupe de produse, a comerțului România-UE, determinat într-o oarecare măsură de reorientarea capacitaților de producție ce produceau anterior pentru piețele CAER (*distress exports*) spre UE și de utilizarea mai intensă a avantajelor comparative ale economiei românești.

3. IMPACTUL ASUPRA INDUSTRIEI ROMÂNEȘTI

Pentru a analiza impactul integrării României în fluxurile comerciale ale UE asupra industriei românești, am utilizat datele privind comerțul România-UE (12), conform clasificării standard de comerț internațional (Standard Industrial Trade Classification - SITC), oferite de baza de date ONU (o prezentare a acestui sistem se află în anexa nr. 1). Aceste date diferă într-o oarecare măsură față de datele oferite de Comisia Națională de Statistică, diferențe determinate de modalitatea de înregistrare a acestor date. De asemenea, ele includ diverse grade de detaliere. În calculele făcute am utilizat datele la nivelul de detaliere cu două zecimale. Am utilizat acest sistem datorită modalității unitare de înregistrare a datelor comerciale pentru toți partenerii comerciali la nivelul amintit de detaliere, de aici rezultând posibilitatea de a efectua comparații între structura comerțului diversilor parteneri comerciali (din UE) ai României și cea a României. Analiza ce urmează abordează modificările intervenite în structura fluxurilor comerciale

ale României la nivelul UE și al partenerilor comerciali individuali din UE, pentru anii 1989 (anul anterior începerii tranziției la economia de piață) și 1994 (anul cel mai recent pentru care există date în baza de date ONU).

3.1. Analiza corelației

Pentru a analiza gradul de similitudine dintre structura exporturilor românești către UE în anul 1989 și cea din anul 1994 și a evidenția schimbările survenite în anii tranziției, datorate integrării României în fluxurile comerciale ale UE, vom utiliza coeficientul de corelație Pearson - R (*Pearson product-moment correlation*). Acest coeficient de corelație este utilizat pentru a quantifica legătura lineară dintre două variabile și intensitatea acestei legături. El ia valori cuprinse între -1 (evidențind o legătură perfectă între cele două variabile, ce evoluează în direcții diferite: în timp ce o variabilă crește cealaltă scade) și +1 (între cele două variabile există o legătură lineară perfectă, ambele evo-

¹⁷ Halpern L. - Comparative Advantage and Likely Trade Pattern of the CEECS, CEPR Discussion Paper Series, No. 1003, 1994.

¹⁸ Bucher, A., Hayden, M. and Toledo Laredo, E. - Economic Evaluation of EC-CEEC Trade, Commission of the European Communities, Economic and Financial Affairs, 1995.

¹⁹ Rosati, D. - Economic Interpenetration between the EC and Eastern Europe. The Case of Poland, European Economy, 1994.

luând în aceeași direcție). Un coeficient de corelație egal cu zero indică inexistența unei legături liniare între cele două variabile.

$$R = \pm \sqrt{R^2}$$

$$R = \frac{n\sum XY - (\sum X)(\sum Y)}{\sqrt{[n\sum X^2 - (\sum X)^2][n\sum Y^2 - (\sum Y)^2]}}$$

Rezultatele acestei analize sunt prezentate în tabelele nr. 1 și 2.

Tabelul nr. 1

**Corelația exporturilor românești către UE, conform grupelor SITC
cu două zecimale (neponderat)**

	RO_X_89	RO_X_90	RO_X_91	RO_X_92	RO_X_93	RO_X_94
RO_X_89	1,0000	0,9882	0,8787	0,6355	0,5092	0,3870
RO_X_90		1,0000	0,9252	0,7185	0,5964	0,4757
RO_X_91			1,0000	0,8999	0,7263	0,6139
RO_X_92				1,0000	0,8975	0,8320
RO_X_93					1,0000	0,9807
RO_X_94						1,0000

Sursa: baza de date ONU (1996), calcule proprii.

Astfel, aceste calcule evidențiază existența unui grad ridicat de corelație între structura exportului românesc din anul 1989 și cea din anii 1990 și 1991; respectiv structura pe grupe de produse a exporturilor românești în acești ani a prezentat un grad ridicat de similaritate. Pe de altă parte, legătura dintre structura exporturilor românești din anul 1989 și cea din anii 1992, 1993 și 1994 devine din ce în mai slabă, ceea ce evidențiază schimbările importante ce au avut loc în structura comerțului românesc în acești ani, ceea ce implică costuri de ajustare (în ceea ce privește ocuparea forței de muncă și pro-

ducția) în industria românească în această perioadă.

Utilizarea coeficienților de corelație neponderați duce (în special în cazul unui nivel ridicat de detaliere) la supravalearea importanței grupelor cu o pondere mică în comerț exterior și la obținerea unor valori mai ridicate ale coeficienților de corelație. Reluând această analiză în condițiile în care o pondere sporită revine structurii exporturilor din anul 1994, tabelul nr. 2 relevă chiar o corelație și mai slabă între structura exporturilor românești din anul 1989 și cea din anul 1994.

Tabelul nr. 2

**Corelația exporturilor românești după grupele SITC cu două zecimale
(ponderat cu anul 1994)**

	RO_X_89	RO_X_90	RO_X_91	RO_X_92	RO_X_93	RO_X_94
0	1	2	3	4	5	6
RO_X_89	1,0000	0,9840	0,8245	0,4414	0,2715	0,1692
RO_X_90		1,0000	0,8985	0,5858	0,4160	0,3123

continuare tabelul nr. 2

0	1	2	3	4	5	6
RO_X_91			1,0000	0,8176	0,5552	0,4482
RO_X_92				1,0000	0,8859	0,8273
RO_X_93					1,0000	0,9893
RO_X_94						1,0000

Sursa: baza de date ONU (1996), calcule proprii.

Analizând mai departe gradul de similaritate dintre structura exporturilor României către UE și structura exporturilor României către restul țărilor lumii, se poate observa o similaritate mai ridicată între aceste două variabile în 1989 (0,7597) față de 1994 (0,3002), ceea ce duce la concluzia unui grad mult mai redus de similaritate între structura exporturilor românești către UE și structura exportului României către restul țărilor în 1994, comparat cu 1989. Această concluzie evidențiază faptul că o pondere mare a ajustărilor structurale din economia românească a fost determinată de fluxurile comerciale cu UE.

Această analiză evidențiază totodată importante modificări în structura exporturilor românești la nivelul anului 1994 comparat cu anul 1989, modificări determinate atât de procesul de tranziție, cât și de reorientarea exporturilor românești spre piețele UE, ceea ce a determinat identificarea unor noi produse (și includerea lor în nomenclatorul de export al României) pentru care au fost găsite posibilități de export pe aceste piețe. Pentru a avea o privire de detaliu asupra acestor modificări, am efectuat în continuare o analiză comparativă statică a exporturilor românești în anul 1994 față de anul 1989.

3.2. Analiza comparativă statică a exporturilor românești

O analiză comparativă statică a structurii exporturilor românești în UE în anul 1989 și în anul 1994, conform clasificării pe grupe de produse SITC, evidențiază creșterea semnificativă a numărului grupelor de produse în nomenclatorul de export

și import al României către UE în anul 1994 față de anul 1989, ca și scăderea ponderii materiilor prime în totalul exporturilor românești în UE, în favoarea produselor manufacturate cu un grad ridicat de intensitate a muncii (graficul nr. 2).

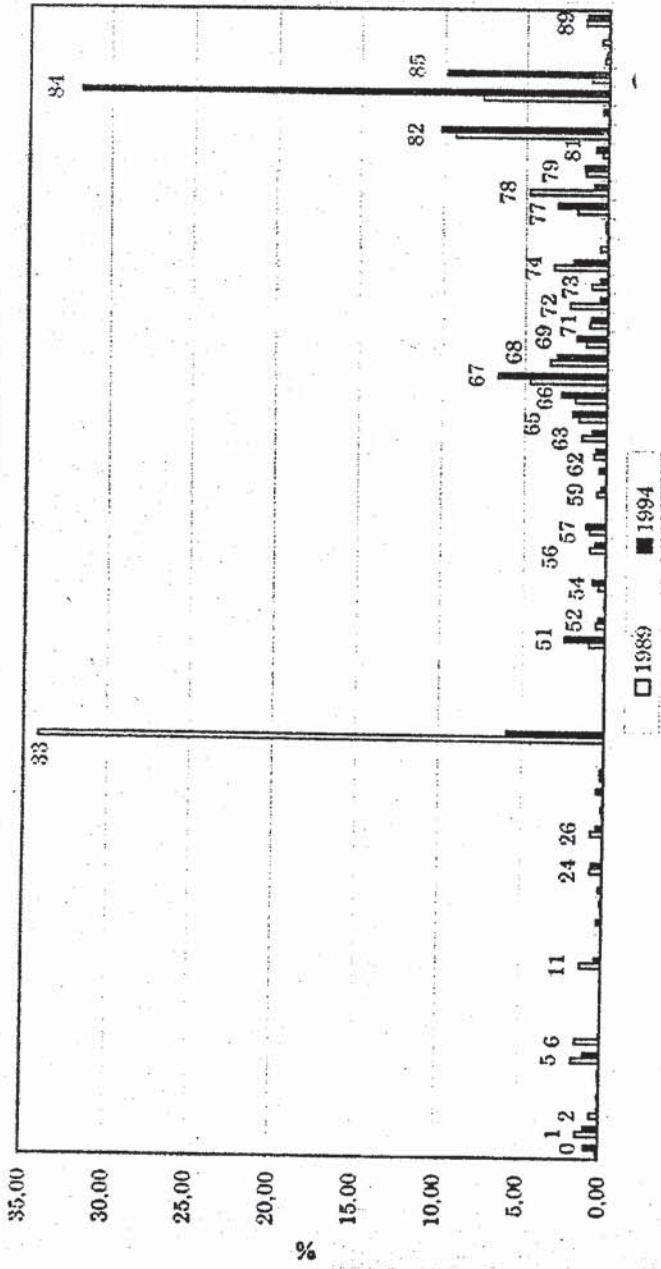
Astfel, în 1989 primele locuri la exportul României pe grupe de produse era ocupat de: țigări și produse din țigări (grupa 33) cu 34,15% pondere în total; mobilă (grupa 82) cu 9,28% pondere; confectioni (grupa 84) cu 7,60%; vehicule de teren (grupa 78) cu o pondere de 4,76% și fier și oțel (grupa 67) cu o pondere de 4,69%.

În 1994 însă, structura exportului românesc în UE era semnificativ diferită, respectiv: confectioni (grupa 84) se situa pe primul loc în total exporturi românești cu o pondere de 31,86%, fiind urmate de mobilă (grupa 82) cu o pondere de 10,17%, încălțăminte (grupa 85) cu o pondere de 9,80%, fier și oțel (grupa 67) cu 6,63% pondere și țigări și produse din țigări (grupa 33) cu 5,90% pondere.

Creșterea ponderii confectioniilor și a încălțămintei poate fi explicată prin creșterea comerțului în trafic de perfecționare pasivă, încurajate de politica comercială a UE, pentru care aceasta a stabilit cote separate (*inward processing trade*), țările UE utilizând avantajul pe care îl reprezintă forța de muncă ieftină în România. Graficul nr. 3 arată că în 1994 costul unitar al muncii în România reprezenta numai 5% din media UE - 12. Însă aceste noi exporturi ale României către UE pot fi pe termen mediu și lung negativ influențate de creșterea costului forței de muncă în România și de liberalizarea importurilor UE din țările est-asi-

Graficul nr. 2

Structura exporturilor românești către UE 1989 comparat cu 1994

Sursa: ONU (1996), calcule proprii.

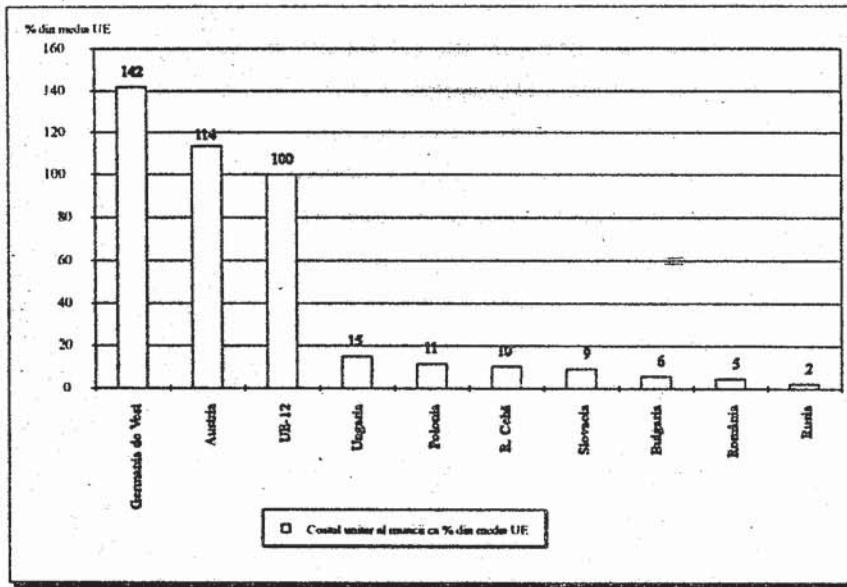
atice și ale Americii Latine. Principalele țări UE ce absorb o pondere semnificativă din exporturile românești de confeții și încălțăminte sunt Germania, Italia.

Analiza comparativă a structurii importurilor României din UE (anul 1994 în comparație cu anul '1989) relevă o creștere semnificativă a ponderii grupei 65 (textile) ce a reprezentat în 1994 aproape 18% din totalul importurilor, față de 1,12% în 1989 (graficul nr. 4). Creșteri semnificative (în jurul a 3 puncte procentuale) au înregistrat, de asemenea, ponderile grupelor 84 (confeții), 61 (piele și produse din piele) și 89 (diverse

produse manufacture). În cazul grupelor 72 (mașini specializate pentru diverse industrii), 77 (mașini electrice), 85 (încălțăminte) și 33 (ținte) creșterile au fost mult mai modeste (1-2 puncte procentuale). Această creștere deosebită a ponderii grupei 65 în totalul importurilor românești este asociată cu creșterea comerțului în trafic de perfecționare pasivă în cadrul grupei 84 (confeții), România importând produsele textile ce sunt prelucrate și apoi reexportate. Creșterea ponderii acestei grupe în comerțul românesc a fost influențată de liberalizarea limitată a accesului acestor produse pe piața UE.

Graficul nr. 3

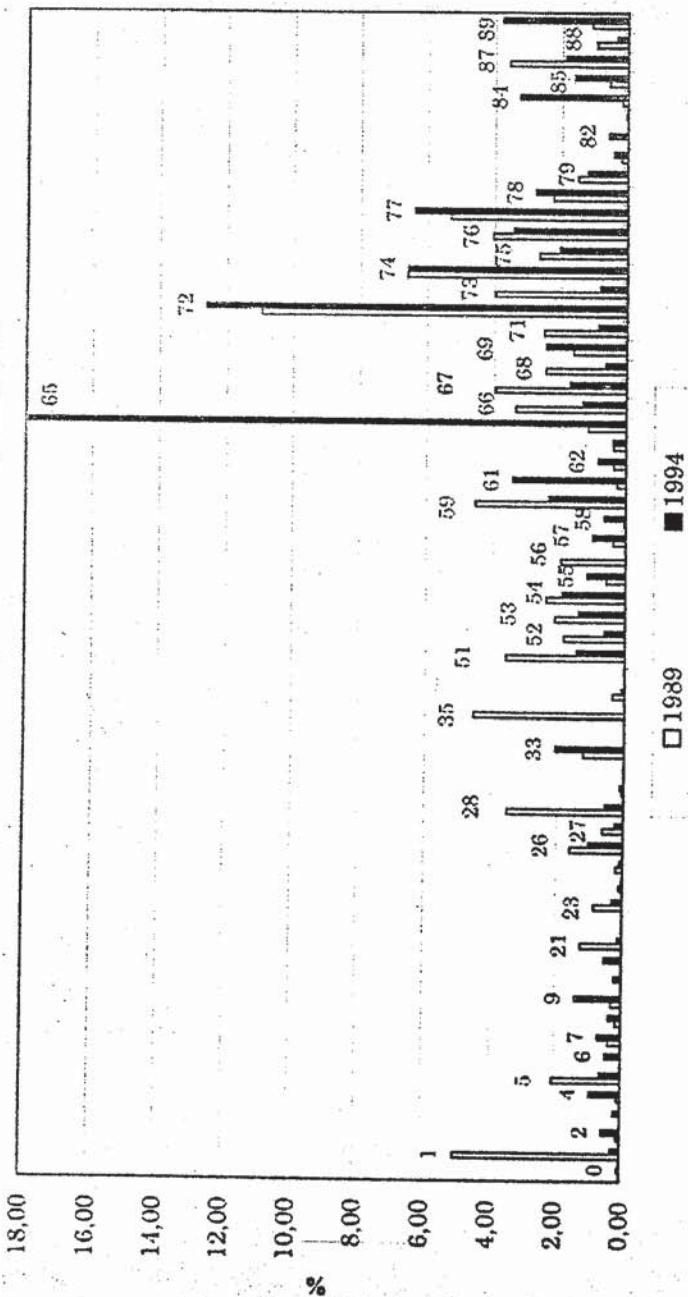
Costul unitar al muncii ca procent din media UE-12 în 1994

Sursa: WIFO (1996), calcule proprii.

Graficul nr. 4

Structura importurilor românești din UE 1989 comparat cu 1994

Sursa: ONU (1996), calcule proprii.

Conform teoriei comerțului o structură concentrată a exporturilor influențează vulnerabilitatea unei țări față de schimbările neprevăzute în cererea externă.

Concentrarea este în mod tipic utilizată ca un concept ce descrie gradul în care structura și respectiv, compoziția și performanța unui sector economic relevă condițiile de competiție și monopol. Premisa ce stă la baza dezvoltării unui instrument ce măsoară concentrarea este că situația de monopol este adesea asociată cu controlul de către un număr mic de firme a unei părți mari din totalul producției²⁰. Utilizând acest concept, am analizat în continuare modificările intervenite în concentrarea exporturilor românești pe grupe de produse între anii 1989 și 1994.

3.3. Analiza concentrării

Cel mai utilizat instrument pentru măsurarea concentrării și respectiv a performanței unui sector economic este indicele H elaborat de Hirschman²¹ și Herfindahl²². Astfel, dacă P_i este ponderea unei grupe de produse conform clasificării SITC rev. 3, în totalul exportului românesc în UE, indicele H este dat de formula:

$$H = \sum_{i=1}^N (P_i)^2.$$

Dacă toate ponderile sunt egale, atunci $H=1/n$. O valoare apropiată de zero a indicelui H indică un grad redus de concentrare, iar o valoare apropiată de 1 indică un grad ridicat de concentrare, respectiv existența unui număr redus de țări importatoare a produsului respectiv din România. Rezultatele analizei concentrării sunt prezentate în anexa nr. 2 și tabelul nr. 3.

În anul 1994 gradul de concentrare pe grupe de produse în totalul exportului românesc către UE era mult mai redus decât în 1989, ceea ce arată diversificarea importatorilor de produse românești și, în consecință, reducerea vulnerabilității exporturilor românești față de fluctuațiile în cererea externă. În 1989 existau 9 grupe de produse cu indici de concentrare a căror valoare era 1 (o singură țară importatoare a produsului respectiv din România) sau apropiat de 1. În 1994, numărul acestor grupe vulnerabile s-a redus la 1. În ceea ce privește situația grupelor de produse cu o pondere mare în exportul României în 1994, grupele 84 (confeții) și 82 (mobila) erau caracterizate printr-un grad mediu de concentrare (0,34 și respectiv 0,38) în creștere însă față de 1989 (0,22). Grupa 85 (încălțăminte) se caracterizează printr-un grad relativ ridicat de concentrare (0,56), dublu față de 1989. Situația concentrării pe grupe de țări partenere din UE este prezentată în tabelul nr. 3.

Tabelul nr. 3

Concentrarea pe parteneri comerciali

	GE	I	F	O	MB	GR	B	SP	D	P	IRL
1989	0,06	0,59	0,12	0,15	0,10	0,34	0,11	0,11	0,19	0,20	0,40
1994	0,25	0,15	0,18	0,11	0,18	0,24	0,10	0,18	0,11	0,22	0,19

Sursa: ONU (1996), calcule proprii.

²⁰ Bailey D., Boyle S. E. - *The Optimal Measure of Concentration*, Journal of the American Association, December 1971, volum 66.

²¹ Hirschman, A. O. - *National Power and the Structure of Foreign Trade*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1945.

²² Herfindahl, O. C. - *Concentration in the Steel Industry*, tcză de doctorat nepublicată, Columbia University, 1950.

Tabelul nr. 3 relevă o creștere a concentrării în cazul Germaniei, Franței, Marii Britanii și Spaniei și reducerea semnificativă a concentrării în cazul Italiei, Irlandei și Greciei. Se poate prin urmare concluziona, că România are în prezent o structură a exporturilor pe grupe de produse și pe țări partenere mai puțin concentrată decât în 1989, ceea ce reprezintă un efect pozitiv al evoluției fluxurilor comerciale dintre România și UE.

Pentru a înțelege evoluția structurii pe grupe de produse a exporturilor românești în perioada 1989 - 1994 analiza avantajului comparativ poate oferi unele informații suplimentare.

3.4. Analiza avantajului comparativ

Țările se specializează în producerea diverselor produse în funcție de înzestrarea cu anumiți factori de producție naturali sau de altă natură, pentru a-și maximiza avantajele rezultând din participarea la comerțul internațional. Aceasta se poate obține în condiții de piață perfectă unde nu există distorsiuni. Această situație teoretică este însă departe de realitatea economică, de aceea avantajul comparativ poate fi puternic sau slab corelat cu adevăratul avantaj comparativ²³.

Avantajul comparativ poate oferi informații importante pentru analiza dezvoltării industriale strategice în țările în tranziție în general și în România în particular. Indicii avantajului comparativ reprezintă un instrument pentru măsurarea gradului de avantaj comparativ al unei țări comparat cu alte țări. O formulă utilizată frecvent este:

$$RCA_{it} = \frac{X_{it} - M_{it}}{X_{it} + M_{it}},$$

unde RCA_{it} reprezintă avantajul comparativ în grupa de produse i la momentul

t , X_{it} reprezintă exporturile României către UE sau o anumită țară din UE în grupa de produse i la momentul t , iar M_{it} reprezintă importurile României din UE sau dintr-o anumită țară din UE la momentul t în categoria de produse i . Însă, această formulă prezintă dezavantajul că include efectele datorate deficitelor/surpluselor comerciale într-o anumită grupă de produse. De aceea, pentru a elimina aceste efecte vom folosi în continuare pentru, a calcula avantajul comparativ al României față de UE în ansamblu și țările membre UE, următoarea formulă:

$$RCA_{it} = \frac{X_{it} - \alpha M_{it}}{X_{it} + \alpha M_{it}}$$

$$\alpha = \frac{\sum X_{it}}{\sum M_{it}}$$

unde α reprezintă un factor de corecție ce elimină efectele datorate deficitelor/surpluselor comerciale într-o anumită grupă de produse.

Analizând rezultatele obținute, se poate concluziona că în comerțul cu UE România prezintă, la nivelul anului 1994, avantaj comparativ în următoarele grupe: 1 (carne și produse din carne), 5 (legume și fructe), 29 (materiale neprelucrate animale și vegetale), 32 (cărbune), 33 (petrol și produse derivate), 43 (uleiuri animale și vegetale și ceară), 51 (chimicale și componente), 56 (fertilizatori), 66 (minerale manufacturate nemetalice), 67 (fier și oțel), 68 (metale neferoase), 81 (articole sanitare, de încălzire și iluminat). România are un avantaj comparativ puternic însă în scădere comparat cu 1989 în grupele cu un consum ridicat de muncă, precum: 82 (mobilă), 83 (articole de voiaj), 84 (consecții) și 85 (încălțăminte).

²³ Halpern L. - Comparative Advantage and Likely Trade Pattern of the CEECS, CEPR Discussion Paper Series; No. 1003, 1994.

Pentru grupele 21 (piei și blănuri), 22 (seminte uleioase și plante oleaginoase) și 24 (plută și lemn) România a reușit să transforme în 1994 dezavantajul comparativ, din anul 1989, în avantaj comparativ. Pentru alte grupe precum: 3, 4, 12, 23, 25, 34, 58, situația a fost inversă, respectiv transformarea avantajului comparativ în dezavantaj comparativ, însă ponderea acestor grupe de produse în exportul românesc în UE a fost și a rămas nesemnificativă. Totuși, această situație relevă necesitatea unor restrucțuri majore pentru producătorii unor asemenea produse (graficul nr. 5 și graficul nr. 6).

Situată pe principaliii parteneri comerciali din UE, importatorii de produse românești, este similară cu cea la nivelul UE, însă în timp ce avantajul comparativ al României în cazul grupelor 82, 83, 84, 85 în relațiile comerciale cu Germania s-a consolidat, în relațiile comerciale cu Italia și Franța acesta s-a deteriorat.

Din cele prezentate, se poate concluziona că România prezintă un puternic avantaj comparativ la exportul în UE pentru produsele ce încorporează o cantitate mare de muncă (grupele 82 - 85), ce reprezintă cumulat peste 60% din exportul românesc spre UE, pentru materii prime (grupele 1, 5, 29, 32, 33, 43, 68) sau produse energo-intensive, precum 51 (chimice și componente), 56 (fertilizatori), 66 (minerale manufacture nemetalice) și 67 (fier și oțel). De asemenea, România prezintă un dezavantaj comparativ puternic pentru produsele capital intensive (grupele din categoria 7), sau cele ce încorporează un volum mare de cercetare-dezvoltare precum 87 și 88.

Cresterea în anii tranzitiei a ponderii grupelor de produse ce încorporează un volum ridicat de muncă arată utilizarea intensivă a avantajului comparativ al României (costuri unitare reduse ale forței de muncă) în comerțul său cu țările UE.

Ponderea mare la export a acestor categorii de produse cu consum ridicat de muncă, precum confețiile și încălțăminte, poate fi un fenomen temporar determinat de transformările economice din economia românească, destrâmarea piețelor CAER și scăderea dramatică a costurilor de producție.

Importurile de confeții, încălțăminte și alte produse "sensibile" din țările cu salarii reduse, precum SECE, sunt confruntate cu restricții în țările industriale dezvoltate în general și în UE în particular. În același timp, în acest segment de produse România trebuie să facă față concurenței sporite din partea celorlalte SECE, a statelor membre UE sudice (în principal: Portugalia, Grecia, care concurează în segmentul de piață cu produse de calitate mai redusă) precum și concurenței țărilor sud-est asiatiche.

O cale de a evita aceste restricții în această perioadă au fost operațiunile de trafic de perfecționare pasivă. În acești ani o proporție semnificativă a exporturilor românești de confeții și încălțăminte către UE este reprezentată de traficul de perfecționare pasivă (TPP). Corado²⁴ estimatează ponderea importurilor TPP la două treimi din importurile totale de confeții ale UE din SECE (tabelul nr. 4).

TPP poate reduce considerabil barierele comerciale: exporturile și importurile de asemenea produse, aflate în trafic de perfecționare pasivă, sunt libere de taxe vamale, ceea ce explică specializarea SECE în această perioadă. În acest caz, trebuie declarată doar valoarea adăugată. De asemenea, TPP aduce și alte beneficii precum finanțarea unor importuri de materiale, investiții locale, îmbunătățirea tehnologiilor, a managementului, *know-how* și design al produselor.

Există, la modul general, două tipuri de contracte de prelucrare: (I) firmele UE trimit modelele iar materialele textile utili-

²⁴ Corado C. - *The Textiles and Clothing Trade with Central and Eastern Europe: Impact on Members of the EC*, în Faini R., and Portes R.(ed.): *European Union Trade with Eastern Europe: Adjustment and Opportunities*, CEPR, London, 1995.

zate sunt locale (exporturi directe) sau (2) firmele UE trimit modelele și materialele textile (exporturi TPP). Exporturile directe concurează în segmentul de piață de calitate mai redusă, în timp ce exporturile TPP concurează în segmentul de piață de calitate superioară²⁵.

Calitatea mai redusă a exporturilor directe de confection sau încălțăminte este demonstrată prin importurile unor asemenea produse în SECE pe piețele paralele.

Exporturile TPP ale SECE au caracteristicile unor produse de calitate superioară la prețuri reduse, ele ajutând SECE să depășească problemele structurale cu care economiile din aceste țări sunt confruntate și lipsa de competitivitate pe piețele UE. Această formă de comerț are o importanță deosebită în special în ceea ce privește comerțul românesc cu țări precum Germania, Italia, Franța și Olanda.

Tabelul nr. 4

Valoarea importurilor TPP ca pondere în valoarea totală a importurilor din SECE

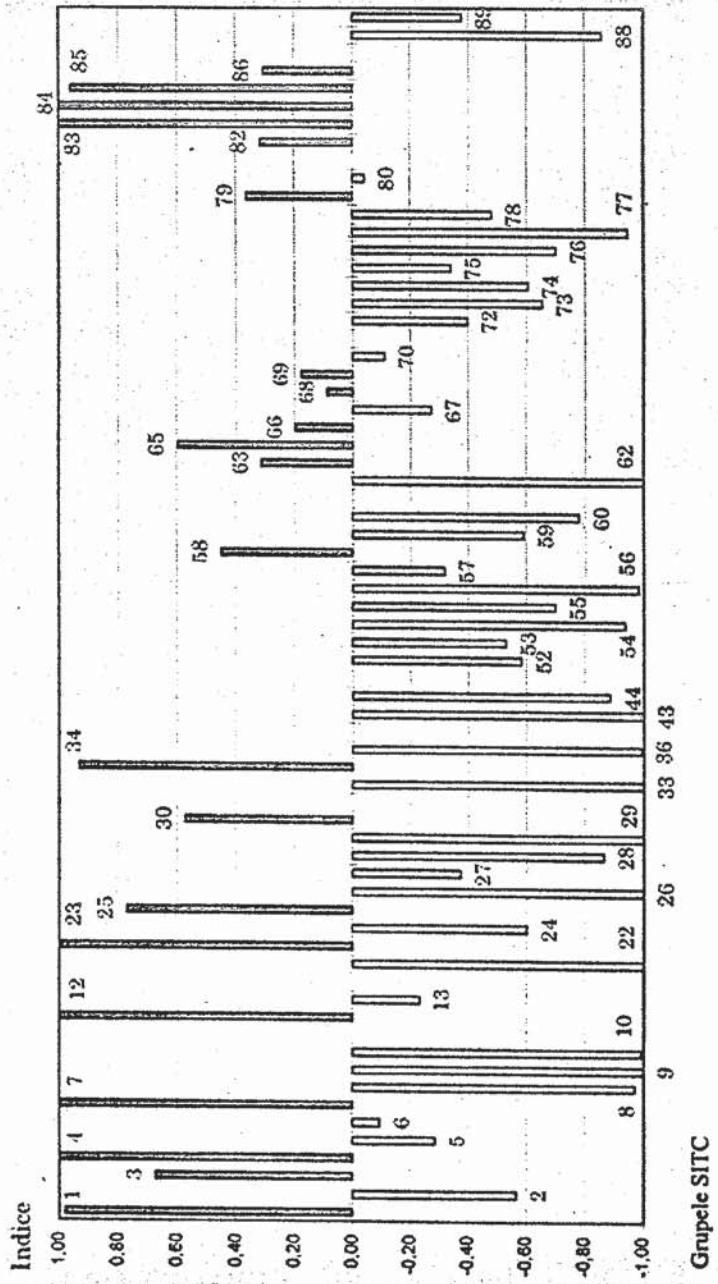
	Confecții (%)	Textile (%)
SECE	68	6
Polonia	78	13
Republicile Cehă și Slovacă	51	1
Ungaria	69	11
România	65	5
Bulgaria	50	0

Sursa: Nagarajan N. - EU-CEEC Trade in Textiles and Clothing: Market Access and Future Prospects, European Economy, 1994.

Utilizarea intensivă a acestui avantaj comparativ se poate datora costurilor mai reduse de restructurare a acestor ramuri industriale (ce prezintă o intensitate ridicată a muncii) față de ramurile capital intensive. Însă, TPP poate avea și efecte negative asupra firmelor textile locale care datorită cererii reduse își pot reduce producția și condecora lucrătorii.

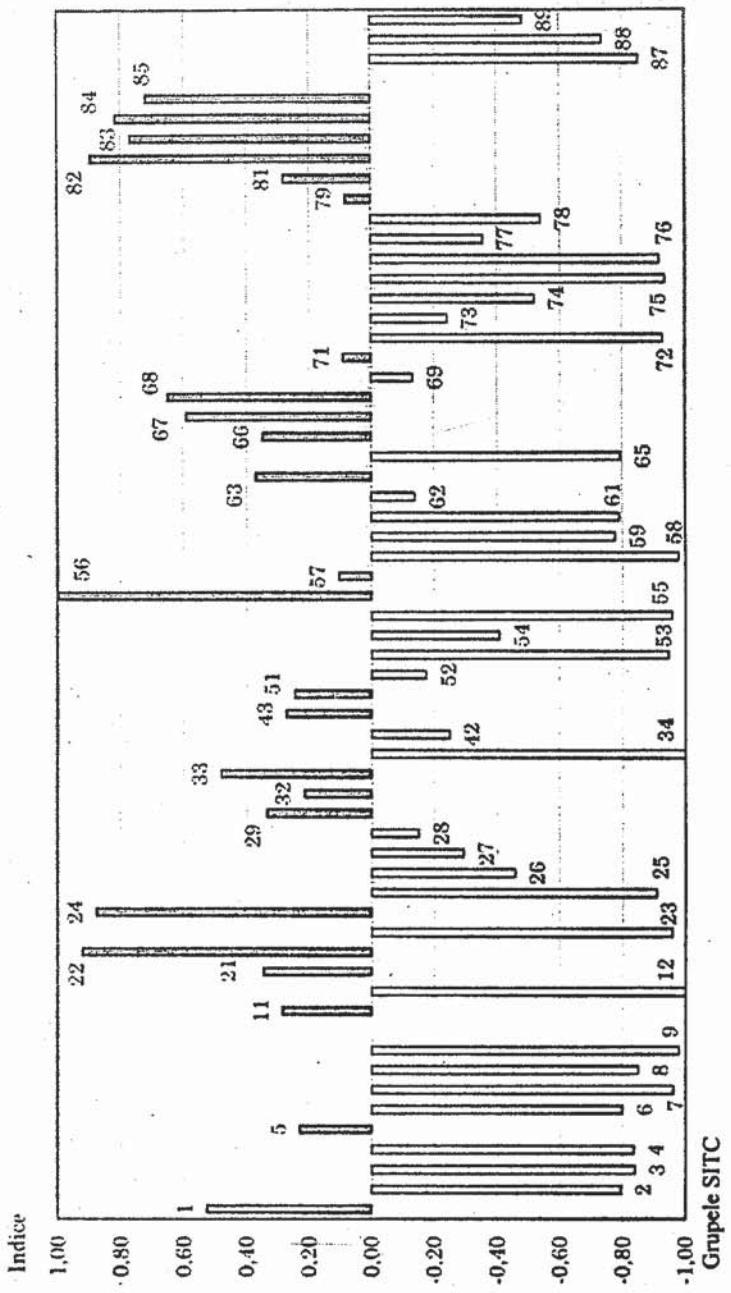
Pentru a analiza dezvoltarea comerțului românesc cu UE în anii tranzitiei și natura noilor fluxuri comerciale create între 1989 și 1994, respectiv inter-industrial sau intra-industrial, ca și implicațiile acestora în ceea ce privește costurile pentru economia românească asociate cu aceste noi fluxuri comerciale am calculat în continuare indicii comerțului intra-industrial.

²⁵ Corrado C. - The Textiles and Clothing Trade with Central and Eastern Europe: Impact on Members of the EC, in Faini R., and Portes R.(ed.): European Union Trade with Eastern Europe: Adjustment and Opportunities, CEPR, London, 1995.

Indicii avantajului comparativ (1989)**Graficul nr. 5**

Graficul nr. 6

Indicii avantajului comparativ (1994)

3.5. Indicii comerțului intra-industrial

Comerțul interindustrial presupune costuri mari de ajustare pentru economia românească în timp ce comerțul intra-industrial, respectiv diferențierea producătorilor, concomitent cu căutarea activă a unor noi nișe pe tranzacțiile produse, poate contribui la dezvoltarea unor noi avantaje comparative. Tharakan²⁶ definea conceptul de comerț intra-industrial ca fiind "exportul și importul simultan de produse ce se pot substitui între ele în ceea ce privește factorii de producție și consumul".

Un instrument util pentru analiza comerțului intra-industrial este indicele Grubel-Lloyd²⁷

$$IT_{it} = I - \frac{|X_{it} - M_{it}|}{X_{it} + M_{it}}$$

unde IT_{it} reprezintă ponderea comerțului intra-industrial în categoria i la momentul t , iar X_{it} și M_{it} reprezintă exporturile și respectiv importurile în aceeași categorie la momentul t . De la apariția sa la sfârșitul anilor 1960, acest concept a avut un impact deosebit asupra analizelor teoretice și empirice în comerțul internațional și în a genera recomandări de politică economică. Pornind de la acest concept și de la observarea unei creșteri a comerțului intra-industrial, Balassa²⁸ a fost primul ce a remarcat că "dificultățile de ajustare, rezultând din liberalizarea fluxurilor comerciale, au fost supraestimate." De atunci, s-a afirmat că creșterea comerțului intra-industrial în țările industriale

dezvoltate a facilitat liberalizarea comerțului, reducând presiunile, ca fiecare țară să-și concentreze producția asupra unui grup restrâns de sectoare industriale conform avantajului său comparativ. Aceste concluzii au sprijinit realizarea unor proiecte precum Piața Comună a Comunității Europene.

Însă, acest indice reprezintă un indicator static, respectiv acest indice măsoară comerțul intra-industrial la nivelul unui singur an. S-a asumat implicit că un nivel ridicat al comerțului intra-industrial presupune costuri de ajustare reduse, dar acesta este un fenomen pur dinamic. Prin urmare, o valoare ridicată a indicelui IT la un moment dat nu justifică *a priori* o predicție asupra schimbărilor petrecute în fluxurile comerciale. O observație a creșterii nivelului static al IT între două perioade de timp poate ascunde o schimbare inegală în fluxurile comerciale, concomitent cu creșterea specializării interindustriale în locul creșterii specializării intra-industriale. Prin sugerarea unui instrument pentru măsurarea comerțului marginal intra-industrial ($MIIT$) Hamilton și Kniest²⁹ au dezvoltat o nouă dimensiune provocatoare pentru analiza empirică a comerțului intra-industrial.

Cu ajutorul indicelui elaborat de Hamilton și Kniest a devenit astfel posibilă efectuarea unei analize dinamice asupra schimbărilor în fluxurile comerciale. Însă deoarece acest indice nu este definit când fie exporturile sau importurile scad, se poate ajunge la situația unei omisiuni neîntâmplătoare a unui număr semnificativ de observații statistice și respectiv la rezultate potențial eronate³⁰. De aceea, alți autori au

²⁶ Tharakan, P. K. M. - *Intra-Industry Trade Between the Industrial Countries and the Developing World*, European Economic Review, vol. 26, 1984.

²⁷ Grubel, H. and Lloyd, P. - *The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade*, Economic Record, vol. 47, 1971.

²⁸ Ballassa B. - *Tariff Reductions and Trade in Manufactures Among the Industrial Countries*, The American Economic Review, vol. 56, 1966.

²⁹ Hamilton, C. and Kniest P. - *Trade Liberalization, Structural Adjustment and Intradustry Trade: A Note*, Weltwirtschaftliches Archiv, vol. 127, 1991

³⁰ Greenaway D., Hine R.C., Milner C. and Elliot R. - *Adjustment and Measurement of Marginal Intra-industry Trade*, Weltwirtschaftliches Archiv, vol. 130, 1994

propus alți indici pentru calculul comerțului intraindustrial marginal. Brilhart³¹ a propus *indicele A*, ce furnizează informații esențiale privind costurile de ajustare:

$$MIIT_{it} = A = 1 -$$

$$\frac{|(X_{it} - X_{i(t-n)}) - (M_{it} - M_{i(t-n)})|}{|(X_{it} - X_{i(t-n)}) + (M_{it} - M_{i(t-n)})|}$$

care poate fi, de asemenea, scris sub forma:

$$A = 1 - \frac{|\Delta X - \Delta M|}{|\Delta X| + |\Delta M|}$$

Valorile acestui indice, ca și în cazul indicelui Grubel Lloyd, sunt cuprinse între zero și 1. Zero corespunde comerțului marginal într-un anumit sector în totalitate de tip interindustrial, în timp ce 1 corespunde comerțului marginal ce este complet de tip intraindustrial. Acest indice relevă structura schimbării în fluxurile de importuri și exporturi, dezvăluind natura problemelor de ajustare structurală. În măsura în care ajustarea este afectată de schimbările în comerțul exterior, aceasta depinde de schimbările în structura fluxurilor comerciale. Astfel definit, comerțul intra-industrial marginal (CIIM) este asociat cu costuri de ajustare reduse indicând că realocarea factorilor de producție, determinată de comerț, apare în cadrul sectoarelor respective și nu între aceste sectoare.

Când exporturile și importurile unei țări într-un anumit sector cresc sau descreșc într-un ritm similar (o valoare ridicată a *indicei A*), specializarea geografică determinată de comerț apare la nivel intra-industrial, în timp ce performanța generală a sectorului respectiv este determinată de factori ce afectează toate țările în mod simetric, precum cererea globală sau schimbările în tehnologie.

Pe de altă parte, când exporturile și importurile unei țări într-un anumit sector

au evoluții diferite (un nivel redus al *indicei A*), atunci forțele determinante de comerț pentru specializarea geografică interindustrială și factorii determinând soarta sectorului respectiv în toate țările sunt prezenti în egală măsură.

Indicele A oferă informații privind natura comerțului global dintre România și UE sau România și țările membre UE, fără a oferi însă informații privind performanța sectoarelor industriale respective, altfel spus dacă în aceste sectoare predomină exporturile sau importurile. Pentru a obține asemenea informații am calculat în continuare *indicele B*:

$$B = \frac{\Delta X - \Delta M}{|\Delta X| + |\Delta M|}$$

unde

$$|B| = 1 - A$$

Indicele B poate lua valori cuprinse între -1 și +1, este un indice cu două dimensiuni, oferind informații atât despre proporția de comerț intra-industrial marginal între cele două țări partenere comerciale, cât și informații specifice pentru o anumită țară referitor la performanța sectoarelor industriale respective. Cu cât *B* este mai apropiat de zero, cu atât mai mare este proporția de comerț intra-industrial în total comerț. *B* este egal cu zero, în cazul în care comerțul intra-industrial marginal este în întregime de tip intra-industrial, în timp ce valori precum -1 și +1 echivalează cu comerț intra-industrial marginal complet de tip interindustrial.

Performanța sectorului respectiv este definită ca fiind modificarea exporturilor și a importurilor în relație unele cu celelalte, unde exporturile demonstrează o performanță bună a sectorului respectiv,

³¹ Brilhart M. - Marginal Intra-industry Trade: Measurement and Relevance for the Pattern of Industrial Adjustment, Weltwirtschaftliches Archiv, vol. 130, 1994.

iar importurile demonstrează o performanță slabă a sectorului respectiv. Definit astfel, B este în legătură directă cu performanța sectorului respectiv. Când $B > 0$, $\Delta X > \Delta M$ în perioada considerată. Reciproca este valabilă pentru $B < 0$. Deși relația dintre performanța la export a unui sector și penetrarea importurilor în sectorul respectiv nu oferă informații complete privind competitivitatea sau costurile de ajustare, totuși o ascemenea analiză oferă indicații privind sectoarele în care o țară s-a specializat și sectoarele pentru care o țară a hotărât să renunțe la specializare, ca și sectoarele unde specializarea nu a fost afectată de fluxurile comerciale mai sporite sau mai reduse.

Valorile acestor indici la nivelul perioadei 1989 - 1994 pentru fluxurile comerciale ale României cu UE - 12 (anexa nr. 2) evidențiază următoarele situații:

indicele A > 0,5	indicele B > 0
indicele A > 0,5	indicele B < 0
indicele A < 0,5	indicele B > 0
indicele A < 0,5	indicele B < 0

1. Modificarea fluxurilor comerciale preponderent intraindustrială în favoarea României: câștigători absoluci din cooperarea intraindustrială.

Comerțul intraindustrial în fluxurile comerciale România - UE, în perioada 1989 - 1994, a fost preponderent (*indicele A > 0,5*), iar exportul a depășit importul în cadrul grupelor respective (*indicele B > 0*): animale vii (1), fertilizatori în stare neprelucrată (27), cărbune (32), grăsimi și uleiuri animale și vegetale, procesate (43), fertilizatori procesați (56), mașini de prelucrare a metalelor (73).

2. Modificarea fluxurilor comerciale preponderent intraindustrială în favoarea UE.

Comerțul intraindustrial în fluxurile comerciale România - UE, în perioada

1989 - 1994, a fost preponderent (*indicele A > 0,5*), iar importul a depășit exportul în cadrul grupelor respective (*indicele B > 0*): accesorii sanitare și de încălzire (81).

3. Modificarea fluxurilor comerciale preponderent interindustrială în favoarea României.

Comerțul interindustrial în fluxurile comerciale a fost preponderent (*indicele A > 0,5*), iar exportul a depășit importul în cadrul grupelor respective (*indicele B > 0*): animale vii (0), piei și blănuri neprelucrate (21), semințe uleioase și fructe oleaginoase (22), minereuri metalifere și fier vechi (28), grăsimi și uleiuri animale (41), grăsimi și uleiuri vegetale solide (42), chimice organice (51), materiale din minerale nemetalice (66), fier și oțel, (67), articole de voiaj, genți de mână și articole similare (83), articole de îmbrăcăminte și accesorii (84), încălțăminte (85).

4. Modificarea fluxurilor comerciale preponderent interindustrială în favoarea UE.

Comerțul interindustrial în fluxurile comerciale a fost preponderent (*indicele A > 0,5*), iar importul a depășit exportul în cadrul grupelor respective (*indicele B < 0*): toate celelalte grupe care nu au fost menționate anterior, între care grupele cu o pondere semnificativă în total comerț bilateral sunt țări și produse din țări (33), mobilă (82) etc.

În noile fluxuri comerciale create între România și Germania, în perioada 1989-1994, grupele 0, 3, 68, 82, au înregistrat un conținut ridicat de comerț intra-industrial (*indicele A* este cuprins între 65-80). În grupele 59, 71, 73, 75, 87, 88, grupe reprezentând produse capital intensive, unde restrukturarea este în mod normal asociată cu costuri de capital ridicate, fluxurile comerciale nou create în perioada 1989 - 1994 au fost de natură intra-industrială, respectiv a existat posibilitatea găsirii unor noi nișe pentru produse noi aparținând acestor grupe.

Aceasta prezintă o importanță deosebită pentru realizarea restructurării acestor ramuri industriale precum: materiale și produse chimice, echipamente și mașini generatoare de putere, mașini de prelucrare a metalelor, mașini de birou și de procesare automată a datelor, instrumente și aparatură profesională, științifică și de control, aparatură fotografică, produse și echipamente optice, ceasuri etc., cu costuri mai reduse, prin reprofilarea producției pe produse noi din cadrul aceluiși ramură. De asemenea, dezvoltarea comerțului întraindustrial în cadrul acestor grupe de produse intensive în capital și cercetare-dezvoltare contribuie substanțial la realizarea de transfer de noi cunoștințe (*know-how*) și tehnologie.

În cazul Italiei grupele având nivelul cel mai ridicat (*indicele A* fiind mai mare de 70) de comerț întraindustrial în fluxurile comerciale noi create au fost: 5 (legume și fructe), 23 (cauciuc natural), 43 (uleiuri și grăsimi vegetale rafinate sau fracționate), 81 (accesorii sanitare, de încălzire etc.), 87 și 88. Ultimele două grupe sunt capital intensive.

În cazul Franței, în ciuda distanței relativ mari ce separă cele două țări, se regăsește un grad ridicat de comerț întraindustrial în cadrul grupelor de produse alimentare, precum 01 (carne și preparate din carne) și 05 (legume și fructe). În cadrul grupei 66 (manufacturate minerale de natură nemetalică) comerțul nou creat între cele două țări este total de natură întraindustrială. Alte grupe cu un grad ridicat de comerț întraindustrial sunt: 69 (manufacturate din metal), 73 (mașini de prelucrare a metalelor), 83 (articole de voiaj) și 84 (îmbrăcăminte).

CONCLUZII

Reorientarea comerțului exterior românesc în perioada de tranziție spre statele membre UE este asociată cu profunde schimbări în nomenclatorul de export al României, determinate de utilizarea intensivă a avantajelor comparative ale țării

Cu Grecia, stat sudic membru UE care reprezintă un competitor pentru România în ceea ce privește exportul de confeții, noile fluxuri comerciale create între cele două țări în cadrul grupei 84 au fost aproape exclusiv de natură întraindustrială.

Calculând *indicele B* pentru comerțul României cu UE, precum și cu principalele țări partenere din UE (Germania, Italia, Franța) se pot trage câteva concluzii.

În perioada 1989-1994 fluxurile comerciale noi create între România și UE s-au soldat cu o influență pozitivă asupra unor sectoare industriale precum: animale vii (grupa 0), carne și preparate din carne (grupa 1), piei și blănuri neprelucrate (grupa 21), semințe și fructe oleaginoase (grupa 27), zăcăminți metaliferi și metal (28), energie electrică (grupa 35), uleiuri vegetale (42 și 43), produse chimice organice (51), fertilizatori (56), produse manufacture nemetalice (66), fier și otel (67), echipament de transport (73), articole de voiaj (83), îmbrăcăminte (84) și încăltămintă (85). În cazul celorlalte grupe de produse *indicele B* are o valoare negativă ceea ce demonstrează preponderența importului, și respectiv renunțarea de către România la a se specializa în aceste produse.

De asemenea, *indicele B* indică faptul că proporția cea mai ridicată de comerț întraindustrial s-a înregistrat la nivelul grupelor 73 (mașini de prelucrare a metalelor), 81 (materiale auxiliare sanitare și de încălzire), 56 și 27 (fertilizatori), și 43 (uleiuri și grăsimi vegetale și animale), grupe ce dețin ponderi reduse în totalul exportului românesc dar prezintă un potențial ridicat pentru creșterea acestia.

noastre în raport cu UE. Astfel, a avut loc o reorientare de la exporturile dominate de produse energointensive spre exporturile acestor produse ce încorporează un volum mare de muncă. Totodată, diversificarea țărilor UE importatoare din România

reprezintă un aspect pozitiv pentru reducerea influenței schimbărilor în cererea externă asupra exporturilor românești, în timp ce reducerea numărului țărilor sursă a importurilor românești poate contribui la obținerea unor prețuri mai favorabile, datorită unei poziții mai bune în procesul de negociere. Pe de altă parte comerțul intraindustrial al României cu UE poate duce la identificarea unor noi nișe pentru producătorii români și a unor noi domenii de specializare.

Tările UE utilizează avantajul pe care îl prezintă costul redus al factorului muncă în România. Însă, este de așteptat că acest avantaj comparativ al României va genera, pe termen lung, dată fiind calificarea relativ înaltă a forței de muncă românești și nivelul relativ redus al capitalului, un avantaj comparativ în producerea bunurilor intensive în capital uman.

În acest sens, experiența austriacă poate aduce unele clarificări. Astfel, în cazul Austriei, relațiile sale comerciale (cu Germania și UE în general) au determinat avantajul său comparativ și respectiv rata creșterii economice³². Aceasta demonstrează veridicitatea teoriilor comerțului internațional care accentuează avantajul comparativ dinamic bazat pe inovații și învățare endogene^{33,34}. Astfel, Austria a trecut în perioada postbelică de la specializarea în produse textile și oțel la spe-

cializarea în mașini și produse electronice. De asemenea, a avut loc o trecere graduală de la produsele manufacurate la turism și în decursul anilor 1980 o trecere rapidă la specializarea în servicii pentru afaceri. Aceste schimbări au avut loc în condițiile alocării unei fracții relativ reduse din PIB pentru cercetare-dezvoltare, însă concomitent cu o creștere rapidă a productivității și încurajării investițiilor străine.

Experiența austriacă poate fi utilă României în condițiile în care există între Austria și România o similitudine istorică a instituțiilor și dezvoltării economice (o pondere mare a proprietății de stat în industrie, în condițiile existenței unui comerț exterior liberalizat, inflație etc., la sfârșitul celui de-al doilea război mondial), iar nivelul venitului în Austria postbelică era comparabil cu cel al României înaintea introducerii planificării socialiste, ceea ce duce la concluzia că este de așteptat ca avantajul comparativ al României să fie în aceleași sectoare ca și al Austriei, după trecerea sa la economia de piață. De asemenea, Chenery și Syrquin³⁵ afirmă că procesul de dezvoltare al diferitelor țări urmează o cale uniformă. Ei identifică o regularitate empirică în cadrul sectorului manufacurat trecând de la produse alimentare, textile, confection și oțel, la mașini și produse electronice, pe măsură ce economiile se maturizează.

³² Marin D., Böhm B. und Koman R. - *Ist Österreichs Außenhandels- und Wachstumsentwicklung ein Modell für Osteuropa?*, Projektbericht Institut für Höhere Studien, 1995.

³³ Grossman, G. M. and Helpman E. - *Innovation and Growth in the Global Economy*, Cambridge, MA, MIT Press, 1991.

³⁴ Young A. - *Learning by Doing and the Dynamic Effects of International Trade*, Quarterly Journal of Economics 2, 1991.

³⁵ Chenery H. and Syrquin M. - *Patterns of Development, 1950 to 1983*, World Bank Discussion Papers, No 41, Washington DC, 1989.

Anexa nr. 1

Grupele de produse conform clasificării SITC³⁶ rev.3

- 0 Animale vii
- 1 Carne și preparate din carne
- 2 Produse lactate și ouă
- 3 Pește, crustacee, moluște și preparate din acestea
- 4 Cereale și preparate din cereale
- 5 Legume și fructe
- 6 Zahăr, preparate din zahăr și miere
- 7 Cafea, ceai, cacao, condimente și produse din acestea
- 8 Nutrément pentru animale
- 9 Diverse produse alimentare și preparate
- 11 Băuturi
- 12 Tutun și produse din acesta
- 21 Piei și blănuri neprelucrate
- 22 Semințe și fructe oleaginoase
- 23 Cauciuc natural
- 24 Lemn și plută
- 26 Materii prime textile
- 27 Materii prime minerale
- 28 Minerale metalifere și fier vechi
- 29 Materii prime animale și vegetale
- 32 Cărbune, cocs, brichete
- 33 Țigări și produse din țigări
- 34 Gaz
- 35 Curent electric
- 41 Grăsimi și uleiuri animale
- 42 Grăsimi și uleiuri vegetale solide
- 43 Grăsimi și uleiuri animale și vegetale, procesate
- 51 Chimicale organice
- 52 Chimicale anorganice
- 53 Materiale colorante
- 55 Esențe, parfumuri, preparate de toaletă etc.
- 56 Fertilizatori procesați
- 58 Materiale plastice
- 59 Materiale și produse chimice
- 61 Piele, produse din piele și blănuri prelucrate
- 62 Produse din cauciuc
- 63 Produse din lemn (excluzând mobila)
- 64 Hârtie și articole din hârtie
- 65 Materiale textile
- 66 Produse din materiale minerale
- 67 Fier și oțel
- 68 Metale neferoase
- 69 Produse din metal
- 71 Echipament și mașini generatoare de putere

³⁶ Standard Industrial Trade Classification rev. 3 (clasificarea standard de comerț internațional, conform celei de-a treia revizuirii)

- 72 Mașini specializate pentru diverse industrii
- 73 Mașini de prelucrare a metalelor
- 74 Echipamente și mașini industriale generale și accesorii
- 75 Mașini de birou și de prelucrare electronică a datelor
- 76 Aparate și echipamente de telecomunicație, înregistrare și reproducere
- 77 Mașini electrice, aparate etc.
- 78 Vehicule de transport
- 79 Alte echipamente de transport
- 81 Accesorii sanitare, de iluminare și încălzire pentru clădiri
- 82 Mobilă
- 83 Articole de voiaj, genți de mână și articole similare
- 84 Articole de îmbrăcăminte și accesorii
- 85 Încălțăminte
- 87 Instrumente de măsură, control, profesionale și științifice
- 88 Aparate fotografice, echipamente optice, ceasuri
- 89 Diverse produse manufacutrate

Anexa nr. 2

Grupe conform SITC rev. 3	Concentrarea exporturilor românești către UE pe grupe de produse		Indicele A*	Indicele B**
	1989	1994		
	1	2	3	4
0	0,78	0,67	0,22	0,78
1	0,26	0,36	0,57	0,43
2	0,36	0,36	0,00	-1,00
3	0,55	0,82	0,00	-1,00
4	0,65	0,36	0,04	-0,96
5	0,82	0,31	0,21	-0,79
6	0,49	0,76	0,00	-1,00
7	0,36	0,21	0,02	-0,98
8	0,00	0,39	0,16	-0,84
9	0,34	0,75	0,02	-0,98
11	0,96	0,45	0,00	-1,00
12	1,00	0,00	0,00	-1,00
21	0,00	0,52	0,00	1,00
22	0,51	0,30	0,14	0,86
23	0,65	0,71	0,03	-0,97
24	0,33	0,34	0,00	-1,00
25	0,00	1,00	0,34	-0,66
26	0,40	0,28	0,00	-1,00
27	0,43	0,33	0,63	0,37
28	0,00	0,22	0,00	1,00
29	0,50	0,35	0,18	-0,82
32	0,00	0,50	0,53	0,47
33	0,40	0,23	0,00	-1,00
35	1,00	0,00	0,00	-1,00
41	0,00	0,98	0,02	0,98
42	0,00	0,67	0,00	1,00
43	1,00	0,69	0,71	0,29
51	0,25	0,23	0,29	0,71
52	0,27	0,17	0,30	-0,70
53	0,24	0,53	0,00	-1,00
54	0,45	0,43	0,43	-0,57
55	0,46	0,44	0,04	-0,96
56	0,24	0,21	0,77	0,23
57	0,33	0,34	0,15	-0,85
58	0,54	0,32	0,00	-1,00
59	0,24	0,23	0,00	-1,00
61	1,00	0,59	0,20	-0,80
62	0,44	0,24	0,00	-1,00
63	0,18	0,30	0,00	-1,00
64	1,00	0,00		
65	0,21	0,27	0,02	-0,98
66	0,38	0,33	0,46	0,54
67	0,22	0,18	0,43	0,57

continuare anexa nr. 2

0	1	2	3	4
68	0,23	0,30	0,41	-0,59
69	0,41	0,24	0,33	-0,67
71	0,48	0,63	0,20	-0,80
72	0,48	0,21	0,00	-1,00
73	0,79	0,24	0,97	0,03
74	0,44	0,19	0,00	-1,00
75	1,00	0,33	0,00	-1,00
76	0,67	0,44	0,02	-0,98
77	0,31	0,48	0,31	-0,69
78	0,56	0,28	0,00	-1,00
79	0,67	0,28	0,00	-1,00
81	0,38	0,24	0,90	-0,10
82	0,35	0,38	0,00	-1,00
83	1,00	0,35	0,25	0,75
84	0,22	0,34	0,26	0,74
85	0,28	0,56	0,31	0,69
87	0,57	0,28	0,00	-1,00
88	0,96	0,60	0,00	-1,00
89	0,39	0,32	0,00	-1,00

$$\cdot A = (I - |\Delta X - \Delta M|) / (|\Delta X| + |\Delta M|).$$

$$\cdot \cdot |B| = I - A.$$

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bailey D., Boyle S. E. - *The Optimal Measure of Concentration*, *Journal of the American Association*, December 1971, volume 66.
2. Balassa, B. - *Tariff Reductions and Trade in Manufactures among the Industry Countries*, *American Economic Review*, 56(3), 1966.
3. Bernard, A. B. and Jensen J. B. - *Exporters, Jobs, and Wages in US Manufacturing: 1976 - 1987*, *Brookings Papers on Economic Activity: Microeconomics*, 1995.
4. Bird E. J., Schwarze J. and Wagner G. - *Wage Effects of the Move Towards Free Markets in East Germany*, *Industrial and Labor Relations Review* 47, 1994.
5. Blanchflower D. and Freeman R. - *The Legacy of Communist Labor Relations*, *NBER Working Paper*, No. 4740, Boston, 1994.
6. Borjas G. J., and Freeman R. - *Immigration and the Work Force*, Chicago: University of Chicago Press, 1992.
7. Borjas G. J. - *Self-Selection and the Earnings of Immigrants*, *American Economic Review*, 77, 1987.
8. Brülhart M. - *Marginal Intra-Industry Trade: Measurement and Relevance for the Pattern of Industrial Adjustment*, *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol. 130, 1994.
9. Bucher, A., Hayden, M. and Toledano Laredo, E. - *Economic Evaluation of EC-CEEC Trade*, Commission of the European Communities, *Economic and Financial Affairs*, 1995.
10. Chenery H. and Syrquin M. - *Patterns of Development, 1950 to 1983*, *World Bank Discussion Papers*, No. 41, Washington DC, 1989.
11. Coe D. T., Helpman E. and Hoffmaister A. W. - *North-South R&D Spillovers*, *CEPR Discussion Paper Series*, N. 1133, London, 1995.
12. Corrado C. - *The Textiles and Clothing Trade with Central and Eastern Europe: Impact on Members of the EC*, in Faini R., and Portes R.(ed.): *European Union Trade with Eastern Europe: Adjustment and Opportunities*, CEPR, London, 1995.
13. Feenstra R. C. and Hanson G. H. - *Globalization, Outsourcing, and Wage Inequality*, *American Economic Review*, P & P, 1996.
14. Greenaway D., Hine R. C., Milner C. and Elliot R. - *Adjustment and the Measurement of Marginal Intra-Industry Trade*, *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol. 130, 1994.
15. Grossman, G. M. and Helpman E. - *Innovation and Growth in the Global Economy*, Cambridge, MA, MIT Press, 1991.
16. Grubel, H. and Lloyd, P. - *The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade*, *Economic Record*, vol. 47, 1971.
17. Halpern L. - *Comparative Advantage and Likely Trade Pattern of the CEECS*, *CEPR Discussion Paper Series*, No. 1003, 1994.
18. Hamilton, C. and Kniest P. - *Trade Liberalization, Structural Adjustment and Intra-Industry Trade: A Note*, *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol. 127, 1991.
19. Herfindahl, O. C. - *Concentration in the Steel Industry*, teză de doctorat nepublicată, Columbia University, 1950.
20. Hirschman, A. O. - *National Power and the Structure of Foreign Trade*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1945.
21. Krueger, A. and Pischke J. S. - *A Comparative Analysis of East German and West German Labor Markets*, in Freeman Katz (ed.): *Differences and Changes in Wage Structures*, Chicago and London, 1995.
22. Marin, D., Böhm B. and Koman R. - *Ist Oesterreichs Außenhandels-und Wachstumsentwicklung ein Modell für Osteuropa?*, *Projektbericht Institut für Höhere Studien*, 1995.

- 23.Nagarajan N. - *EU-CEEC Trade in Textiles and Clothing: Market Access and Future Prospects*, European Economy, 1994.
- 24.Rivera-Batiz L. and Romer P. - *Economic Integration and Endogenous Growth*, Quarterly Journal of Economics, 106, 1991.
- 25.Robbins D. J. - *Trade, Trade Liberalization and Inequality in Latin America and East Asia*, mimeo, Harvard University, 1996.
- 26.Rosati, D. - *Economic Interpenetration between the EC and Eastern Europe. The Case of Poland*, European Economy, 1994.
- 27.Tharakan, P. K. M. - *Intra-Industry Trade Between the Industrial Countries and the Developing World*, European Economic Review, vol. 26, 1984.
- 28.Winter-Ebmer, R. and Zweimüller J. - *Immigration and the Earnings of Young Native Workers*, Oxford Economic Papers, 1996.
- 29.Young, A. - *Learning by Doing and the Dynamic Effects of International Trade*, Quarterly Journal of Economics 2, 1991.